

Paauglių ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje tyrimų analizė. Tobulinimo galimybių orientyrai

Vilija Targamadžė

Profesorė habilituota socialinių mokslų
(edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto
Filologijos fakulteto Edukologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
tel. 266 76 25

Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atlikti ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje tyrimai, juos analizuojant paauglių ugdymo galimybių tobulinimo paieškos požiūriu. Apžvelgus tyrimus, aiškėja, kad jie iš esmės ugdymo, kaip išskirtinio reiškinių, nenagrinėja, o tyrėjai orientuojasi į tam tikrus aspektus. Siekiant nuodugniau išsiaiškinti paauglių ugdymo tobulinimo galimybes būtinas kompleksinis, longitudinalinis tyrimas, grindžiamas holistiniu požiūriu į ugdymą kaip reiškinį. Formuluojami ugdymo tyrimų tobulinimo orientyrai iš esmės grindžiami ugdymo sistemos elementų sąveika ir jos funkcionavimo kontekstu.

Pagrindiniai žodžiai: ugdymo tyrimai, tobulinimo galimybės, gabūs vaikai, specialių poreikių vaikai, delinkventai

Įvadas

Paauglių ugdymas, jo tobulinimo, optimizavimo galimybės nuolat gvildenamos Lietuvos ir užsienio mokslininkų. Jis tirtas įvairiu požiūriu – auklėjimo (Aramavičiūtė V., 2005; Bitinas B., 2004; Gray J., 2001; Jovaiša L., 1993, 2000; Rokeach M., 1979 ir kiti), socializacijos (Ganter-Bucher G., 1991; Harlow C., 2003; Kvieskienė G., 2003; Leliūgienė I., 2002; Rupšienė L., 2004), pedagoginės psichologijos (Barkauskaitė M., 2003; Finn J., 1998; Rimkevičienė V., 2004; Targamadžė V., 2000 ir kiti). Šiais ir kitais požiūriais – psichologiniu, didaktiniu, vadybiniu ir kt. – atlikti tyrimai leidžia teigti ugdymo reiškinį turint daug aspektų ir esant kompleksiška. Pažymėtina, kad ir švieti-

mo reformatoriai bei politikai domisi šia problematika. Jie nuolat pabrėžia „iškrentančiųjų iš švietimo sistemos“, nutraukusių mokymąsi problemas – Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, Bendrajame programavimo dokumente (*Single programming document of Lithuania*) (2003) vienas iš svarbių struktūrinių fondų prioritetų yra pagalba asmenims, nutraukusiems mokymąsi, numatyti kitas jų mokymosi švietimo sistemoje galimybes bei „iškrentančiųjų“ iš švietimo sistemos problemų sprendimas. Net ir viena Europos Sąjungos struktūrinių fondų priemonė pavadinta „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“. Taigi paauglių mokymosi švietimo sistemoje problema aktuali ir nagrinėtina tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu, nes dinaminė pasaulio kaita ekonominiu,

socialiniu, kultūriniu, technologiniu ir kitais požiūriais skatina ir galimybių tobulinti švietimo sistemą paiešką. Šiuo požiūriu atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje atlikta daug tyrimų, kurių tikslai vienaip ar kitaip sietini su paauglių mokymosi problemomis, delinkventiškumu, popamokinės veiklos tobulinimu ir pan. Vien 2002–2004 metais Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakyta buvo atlikta per dešimtį minėtos problematikos tyrimų, tačiau ganėtinai vangiai viešojo administravimo ir ugdymo institucijos reaguoja į tyrimų rezultatus, rekomendacijas, siekiant tobulinti paauglių ugdymosi galimybes, skatinant jų mokymosi motyvacijos saviugdą. Vis dėlto tyrimų analizė kelia abejonę, ar jie yra pakankamai pagrįsti ir naudotini paauglių ugdymui kaip reiškiniai tobulinti, jei ne, tai mokslinėje plotmėje kyla problema, kurią galima suformuluoti klausimu: kokio pobūdžio turėtų būti tyrimai, kad jie sudarytų prielaidas atskleisti ugdymą kaip fenomeną. Šiame straipsnyje nauja tai, kad remiantis atliktų kai kurių tyrimų analize bandoma modeliuoti paauglių ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje tyrimo tobulinimo galimybes.

Tyrimo tikslas – numatyti paauglių ugdymo tobulinimo galimybių tyrimo orientyrą, remiantis 2002–2004 metų Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atliktais tyrimais.

Tyrimo objektas – paauglių ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje tyrimai jų tobulinimo galimybių paieškos požiūriu.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros, empirinių tyrimų analizė, modeliavimas.

Tyrimo rezultatai

Daug dėmesio Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose skiriama tobulinti vaikų ugdymą, pavyzdžiui, bandoma padėti specialiujų poreikių

vaikams integruotis bendrojo lavinimo mokykloje, įvestas profilinis mokymas, sudarytos diferencijuoto mokymosi galimybės, parengtas lankstus ugdymo planas ir t. t., tačiau vaikų, ypač paauglių, *nepritaipimo ir mokymosi* bendrojo lavinimo mokykloje problema išlieka. Kodėl? Tam dera paanalizuoti situaciją ugdymo realybės požiūriu.

Atliktų tyrimų analizė rodo, kad ugdymas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje problemiškas. Pavyzdžiui, nesėkmingo mokymosi masto ir priežasčių tyrėjai pažymi, kad 2000–2001 mokslo metais kartoti kursą liko 0,6 proc. (3,7 tūkstančio) moksleivių (Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys: tyrimo ataskaita, 2004). Be to, jie teigia, kad antramečiams ir trečiamečiams moksleiviams ugdyti vidutiniškai kasmet Lietuvoje papildomai buvo išleidžiama apie 10 mln. litų ir moksleivių antramečiavimas padidina iškritimo iš mokyklos tikimybę nuo 45 proc. iki 50 proc., o pakartotinis mokyklos kurso kartojimas (trečiamečiavimas) – 90 procentų. Atkreiptinas dėmesys, kad, pedagogų praktikų ir teoretikų teigimu, likę kartoti kursą moksleiviai vėliau dažnai „nubyrą“ – nutraukia mokslą (ten pat). Apskritai 2001 metais mokslą nutraukė daugiau kaip 10 tūkstančių dieninių bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų moksleivių (didžiausia dalis yra paauglių).

Lietuvos statistika rodo, kad dėl moksleivių nubyrijimo ir antramečiavimo Lietuvoje gana žemas pagrindinės mokyklos baigimo koeficientas – tik 77 proc. prieš dešimt metų į pirmąją klasę atėjusių vaikų sugeba įgyti pagrindinį išsilavinimą. Likusieji nutraukia mokslą ir praranda galimybę įgyti aukštesnę kvalifikaciją ar siekti aukštesnio išsilavinimo. O tai susiję su tolesnėmis visuomenės investicijomis į šiuos asmenis. Pasaulio banko duomenimis, apie 20 proc. visų švietimui tenkančių lėšų yra skiriama kartojantiems kursą ir tiems, kurie palieka mokyklą.

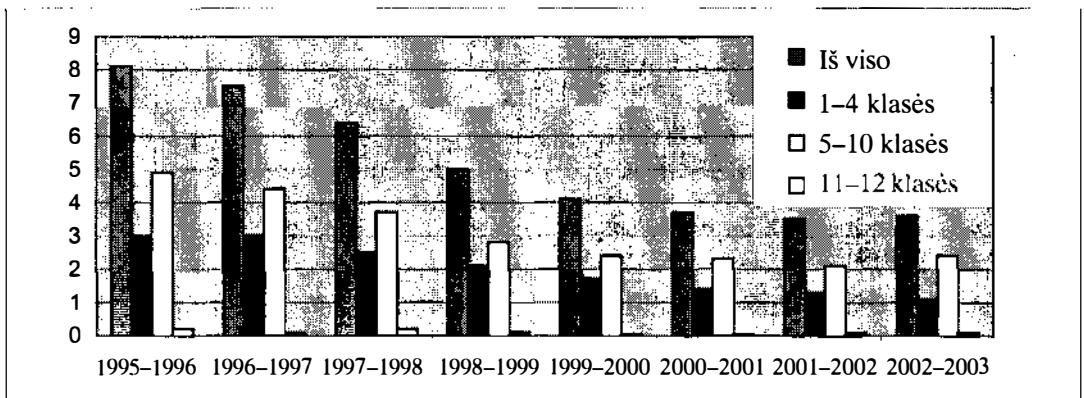
Visuomenei tenka papildomai investuoti į šių asmenų ateitį (Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys: tyrimo ataskaita, 2004).

Tiek atliktų tyrimų, tiek bendrojo lavinimo mokyklos veiklą reglamentuojančių dokumentų analizė rodo – Lietuvoje mokyklose vaikams mokytis ir nesėkmės atveju teoriniu požiūriu yra sudarytos prielaidos: moksleiviai kursą gali kartoti kiekvienais mokslo metais, o kėlimo į aukštesnę klasę tvarka kasmet yra koreguojama. Dabar yra nusistovėjusi tokia sistema – ar kelti į aukštesnę klasę moksleivius, turinčius nepatenkinamus metinius kai kurių dalykų įvertinimus, svarsto pedagogų taryba, analizuojamos mokslo atsilikimo priežastys, klasės auklėtojo ir mokytojų darbas su moksleiviu. Jam skiriama papildomų darbų, kuriuos atlikus, ar kelti į aukštesnę klasę, vėl svarsto pedagogų taryba. Pedagogų tarybos nutarimas priimamas atsizvelgus į moksleivio atliktus darbus, kaitos rezultatus, jo poreikius, moksleivio tėvų pageidavimus, dalyko mokytojų ir klasės auklėtojų siūlymą. Lankstesnės kėlimo į aukštesniąją klasę sistemos sukūrimas, matyt, turėjo įtakos kėlimo į aukštesniąją klasę tvarkai.

Tyrimo autorių pateiktos lentelės ir histogramos analizė leidžia teigti, kad, „pateikti duomenys rodo, jog bendrojo lavinimo mokykloje antramečiąujančių moksleivių skaičius per pastaruosius aštuonerius metus (1995–2003) kasmet

mažėjo. 1995–1996 mokslo metais – 8,1 tūkst. moksleivių, o 2002–2003 mokslo metais sumažėjo iki 3,6 tūkst., t. y. daugiau nei du kartus. Antramečiąujančių ir trečiamečiąujančių procentas per septynerius metus sumažėjo nuo 1,6 proc. iki 0,6 proc. ir tai atitinka Europos šalių švietimo sistemos raidos tendencijas“. Taip pat nurodoma, kad šiems kaitos rodikliams turėjo įtakos palikimo kartoti kursą reikalavimų, sistemos kaita, kuri labiau paiso moksleivio interesų, poreikių, pastangų, psichologinių savybių ir kt. Šiuo požiūriu atkreiptinas dėmesys, kad tyrime nėra pabrėžiama mokyklos aplinka ir priežastys, kurios galėtų padėti stiprinti moksleivių mokymosi motyvaciją, saviugdą, analizuotų ugdymą kaip integralų reiškinį.

Tiesa, pažymėtina, kad nuo 1995 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose antramečiąvo ir trečiamečiąvo 41,9 tūkst. moksleivių. Per pastaruosius mokslo metus bendras besimokančiųjų toje pačioje 1–4 klasėje skaičius tolydžio mažėjo ir 2002–2003 m. m. buvo 0,6 tūkst., o besimokančiųjų 5–10 klasėje skaičius beveik stabilizavosi ir yra 0,8 tūkst. Autoriai teigia, jog „tyrimai rodo, kad daugiausia antramečiąujančių ir trečiamečiąujančių moksleivių buvo 5–10 (9) klasėse, mažiausia 11(10)–12 klasėse“. „Nustatyta, kad pagrindinės mokyklos kursą kartojantys moksleiviai yra labiausiai linkę praleidinėti pamokas ar net ištisus mėnesius

Lentelė ir histograma*. *Moksleivių, kurie mokosi toje pačioje klasėje antrus ir trečius metus, skaičius (tūkst. mokslo metų pradžioje)*

	<i>Mokosi toje pačioje klasėje antrus arba trečius metus, tūkst.</i>							
	<i>1995–1996</i>	<i>1996–1997</i>	<i>1997–1998</i>	<i>1998–1999</i>	<i>1999–2000</i>	<i>2000–2001</i>	<i>2001–2002</i>	<i>2002–2003</i>
Iš viso	8,1	7,5	6,4	5	4,1	3,7	3,5	3,6
1–4 klasės	3,0	3,0	2,5	2,1	1,7	1,4	1,3	1,1
5–10 klasės	4,9	4,4	3,7	2,8	2,4	2,3	2,1	2,4
11–12 klasės	0,2	0,1	0,2	0,1	0,04	0,03	0,1	0,1

Švietimas. Statistikos rinkinys, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003.

(Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys: tyrimo ataskaita, 2004)

jų nelankyti. Mokslininkai ir praktikai įvardija, kad pagrindinė antramečiavimo priežastis – vaiko nenoras lankyti mokyklą, kurią patys moksleiviai įvardija labai įvairiai, kaip antai: „neįdomu, bijau, nesiseka, tingiu, nenoriu ir t. t.“ Tačiau juk tai yra ne priežastys, bet padariniai, o, kaip rodo ugdymo teorija ir praktika, dera identifikuoti ugdymo problemų priežastis ir jas likviduoti arba bent jau neutralizuoti. Tai gi net remiantis šiuo ganėtina išsamiu ir kompetentingai atliktu tyrimu sudėtinga nustatyti priežastis ir numatyti jų šalinimo galimybes. Suprantama, kad tyrimo tikslas – nustatyti Vilniaus miesto moksleivių, besimokančių bendrojo lavinimo, jaunimo, profesinėse mokyklose, „gatvės vaikų“, tėvų, mokytojų, psichologų, socialinių pedagogų požiūrį į nesėkmingo mokymosi (kurso kartojimo, iškritimo iš mokyklos) priežastis bei taikomas prevencijos priemonės yra pasiektas, suformuluotos išvados ir rekomendacijos, tačiau taip pat ragina atlikti išsamesnius kompleksinius, longitudinalinius tyrimus, nes tokios apimties tyrimu yra praktiškai neįmanoma atskleisti esminių moksleivių nepripitapimo bendrojo lavinimo mokykloje priežasčių bei mokymosi motyvacijos stiprinimo galimybių.

Išskirtinio dėmesio sulaukia *specialiųjų poreikių vaikų ugdymas* pereinant nuo segregaci-

nio prie inkliuzyvinio jų ugdymo. Specialiųjų poreikių vaikų integravimo problemos buvo tirtos 2004 metais. Tyrimo autoriai suformulavo tikslą ir uždavinius.

Pagrindinis šio tyrimo tikslas – paanalizuoti svarbesnius specialiųjų poreikių (neįgalių) vaikų integruoto ugdymo aspektus ir kylančias problemas. Siekdama šio tikslo tyrėjų grupė kėlė sau tokius uždavinius:

- Glaustai apžvelgti atliktų tyrimų medžiagą, specialiojo ugdymo statistiką ir integruoto ugdymo raidos tendencijas.
- Parengti integruoto ugdymo nuostatų tyrimo metodiką (skalių klausimynus neįgalių vaikų tėvams, pedagogams ir specialiojo ugdymo ekspertams – patyrusiems specialistams).
- Atlikti tėvų, pedagogų ir ekspertų apklausą. Tyrimo siūlyme buvo numatyta ir neįgalių vaikų apklausa. Tačiau bandomasis tyrimas parodė, kad paprasta anketinė neįgalių vaikų apklausa labai nevalidi ir nepatikima, o organizuoti gilesnio interviu neleido tyrimo finansiniai ištekliai.
- Atlikti apklausos duomenų statistikinę analizę. Tyrimo duomenis analizuoti tokiomis pagrindiniais požiūriais:

- 1) vaiko šeiminei situacija;
 - 2) vaikų ugdymo planai;
 - 3) pedagogų pasirengimas dirbti su neįgaliais vaikais;
 - 4) administracijos požiūrio vertinimas;
 - 5) tėvų dalyvavimo ugdant vaiką vertinimas;
 - 6) integruoto ugdymo aplinkos pritaikymo vertinimas;
 - 7) vaiko savijautos vertinimas;
 - 8) bendrasis tėvų, pedagogų ir ekspertų požiūris į integruotą ugdymą;
 - 9) respondentų atsakymų į atvirus klausimus kokybinė analizė.
- Apibendrinti gautus rezultatus ir išryškinti pagrindines iš jų išplaukiančias išvadas, akcentuojant ugdymo įstaigos pasirengimą integruotam ugdymui, vaiko savijautą, šeimos (tėvų) palaikymą.
 - Parengti ataskaitą ir pateikti tolesnės integruoto (inkliuzyvaus) ugdymo plėtros rekomendacijas.

Kaip matyti iš tyrimo uždavinių formulavimo, metodikos ir rezultatų aprašymo, šis tyrimas ne tiesiogiai fiksuoja integruoto ugdymo kintamuosius, o žvelgia į juos svarbių tokio ugdymo dalyvių – tėvų, pedagogų ir ekspertų akimis. Jie suformulavo tris relevantines tyrimo hipotezes:

1 hipotezė: mokyklų pasirengimas integruotai ugdyti neįgalų vaiką visų trijų respondentų grupių bus vertinamas kaip nepakankamas.

2 hipotezė: integruotai ugdomo neįgalaus vaiko savijauta bus daugiau vertinama kaip gera, nebloga (nors tokiai prielaidai ir prieštarauja 1 hipotezė).

3 hipotezė: visų trijų grupių respondentai – tėvai, pedagogai ir ekspertai daugiau teigiamai negu neigiamai vertina integruotą ugdymą.

Suprantama, tyrimo tikslai ir uždaviniai rodo, kad stengiamasi atskleisti specialiųjų poreikių vaikų ugdymo problemas ir ieškoti jo tobulinimo galimybių.

Tyrimo išvadų analizė leidžia teigti, kad iš esmės tyrimas korektiškas. Tyrimo santraukoje pateikiamos išvados, kurios sietinos su vaiko šeimine situacija, vaiko ugdymo formų ir planų prieinamumu skirtingų negalių vaikams, pedagogų profesine kompetencija, administracijos pastangomis, tėvų dalyvavimu, mokyklos techniniu pasirengimu, bendromis nuostatomis į integruotą ugdymą, vaiko psichologine gerove. Autoriai, aptardami problemas ir komentaruose pažymi, kad pateikti išvadų teiginiai gali atrodyti prieštaraujantys kiekybiniam kitų skyrių rezultatams ir išvadų punktams. Komentarai ir atviras nuomones pateikė nedaug respondentų – dažniausiai tie, kurie vieną ar kitą integruoto ugdymo aspektą vertino neigiamai. Tačiau tuose pavieniuose komentaruose vardijamos tikrai skaudžios integruoto ugdymo problemos.

Tyrėjai nurodo tokias integruoto ugdymo problemas. Viena iš jų – tėvai mano, kad pagrindinės šeimų, auginančių neįgalius vaikus, problemos yra finansinės, per maža valstybės parama ir socialinės paslaugos.

Ekspertų ir pedagogų nuomonės dėl integruoto ugdymo problemų yra panašios arba sutampa: valstybė neužtikrina finansavimo bendrojo lavinimo mokykloms, nuskriaudžia neįgaliuosius vaikus, „įmesdama“ juos į mokyklų skurdą.

Mokyklų vadovai, anot respondentų, prima neįgalius vaikus į bendrojo lavinimo mokyklas daugiau dėl moksleivių skaičiaus, o ne dėl integruoto ugdymo idėjos, nesirūpina vaikų specialiųjų poreikių tenkinimu: pritaikyti jiems aplinką, reikiamomis priemonėmis, specialistais, mokytojų pagalbinkais. Tiesa, kai administracijos pastangos buvo vertinamos balais, nuostatos buvo palankesnės.

Pedagogai dalykininkai nėra pasirengę (neturi kompetencijos) dirbti su neįgaliais ir specialiųjų poreikių vaikais. Per didelės klasės.

mokytojai nespėja per pamoką skirti pakankamai laiko ir dėmesio vaikams, dirbantiems pagal bendras ir adaptuotas ar modifikuotas programas. Vaikai, turintys specialiųjų poreikių, paliekami patys sau, jie sėdi klasės gale ir užsiima tuo, kuo nori, svarbu, kad netrukdo mokytojui dirbti. Ypač daug sunkumų mokytojams kyla integruotai ugdant sutrikusio intelekto, emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus. Trūksta integruoto ugdymo formų, jų turi būti daugiau ir įvairesnių, taip pat trūksta mokytojų padėjėjų, kurie pagelbėtų neįgaliesiems vaikams pamokos metu.

Apibendrinant šio tyrimo rezultatus pasakytina, kad integruotas specialiųjų poreikių moksleivių ugdymas yra neatsiejamas nuo mokykloje vykstančio ugdymo ir jo prielaidų sudarymo. Čia ypač ryškėja mokyklos administracijos ir pedagogų kompetencijos problemos, o be to, kaip ir prieš tai analizuotame tyrime, trūksta kompleksiško.

Itin *gabių vaikų* ugdymo situacijos Lietuvoje analizės (tyrimas atliktas 2002 m.) nagrinėjimas leidžia teigti, kad ir gabių vaikų ugdymo problemos yra aktualios, nes, kaip rašoma rekomendacijose, būtini ir gabių vaikų ugdymo pokyčiai, ir gana skubiai, o jų svarbą rodo tokie trys esminiai tyrimo metu nustatyti faktai:

pirma, itin gabių vaikų ugdymo esamą situaciją šalyje ir mokytojai, ir mokiniai vertina neigiamai, nepriklausomai nuo vietovės ar mokyklos tipo;

antra, ir tai, matyt, susiję su pirmu faktu, dauguma moksleivių nepritaria teiginiui, kad itin gabūs moksleiviai yra mėgstami ir gerbiami bendraamžių;

trečia, ir klasės, ir mokyklos lygmeniu ne visos itin gabių vaikų ugdymo (beje, vidinis ir išorinis diferencijavimas yra itin reikalingas ir naudingas ne tik gabiesiems) galimybės yra išnaudojamos, o dauguma dirbančių su gabiais vaikais mokytojų nurodo daug dalykų, kurių

jiems trūksta šiam darbui, bet vienas iš pirmųjų dalykų, kurių pasigendama, – bendra šalies politika itin gabių vaikų (ugdymo) klausimu.

Taigi ir itin gabių vaikų ugdymas tobulintinas, ir tai neatsiejama nuo ugdymo sistemos bendrojo lavinimo mokykloje gerinimo.

Akivaizdi sąsąuka su bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo problemomis ir tyrimo „Delinkventai Lietuvos mokykloje“ (2004) rezultatais.

Atkreiptinas dėmesys, kad lyginant mokytojų atsakymus apie *delinkventų daugėjimo* priežastis ir priešingas nuomones apie delinkventų skaičiaus mažėjimo priežastis, kaip teigia autoriai, mokytojų nuomonės skiriasi vertinant visuomenės socialinės ekonominės situacijos, jos kultūros ir moralės įtaką, ir akivaizdus mokytojų nuomonių vieningumas vertinant mokyklos įtaką delinkventų skaičiaus kaitai. Kalbėdami apie priežastis, kodėl daugėja delinkventų, mokytojai vertino mokyklos veiklą kaip turinčią mažiausią įtaką, o pasisakydami apie delinkventų mažėjimą akcentavo būtent mokyklos įtaką. Dažniausiai delinkventų daugėjimo priežastis buvo nurodoma visuomenės socialinio ekonominio gyvenimo, kultūros ir moralės blogėjimas, o mažėjimo priežastys – gyvenimo pagerėjimas ir kultūros bei moralės pakilimas buvo minimos rečiau. Kitas panašumas – žiniasklaidos įtakos vertinimas. Gana kategoriškas tyrėjų teiginys, kad „Informacija apie „iškritusius“ iš mokyklos delinkventinius mokinius Lietuvoje nerenkama“ (p. 15) ir jų bandymas įvertinti tokių mokinių dalį, apklausiant mokytojus, susidūrė su techninėmis problemomis: į klausimą, kokią dalis procentais delinkventinių mokinių „iškrito“ iš mokyklos, atsakė tik 9,5 procento mokytojų. Toks žemas atsakiusių procentas neleidžia daryti pagrįstų išvadų apie palikusius mokyklą delinkventinius mokinius.

Tyrimo duomenimis, mažėjančią delinkventinio elgesio raišką mokytojai sieja su veiksmi-

gu grandinės „šeima (tėvai, globėjai) – mokyklos socialiniai darbuotojai (socialiniai pedagogai, psichologai) – specialiosios institucijos – visuomenė“ funkcionavimu. Tai, kad mažėja delinkventinio elgesio mokinių, mokytojai sieja su socialiniu-ekonominiu ir kultūriniu visuomenės gyvenimo lygio kilimu apskritai; veiksmingesniu teisėsaugos institucijų darbu, jų parama mokyklai. Taip pat manoma, kad svarbu gerinti auklėjamąjį, šviečiamąjį darbą su vaikais ir tėvais; kartu reikia didinti šeimos, tėvų atsakomybę, tiek moralinę, tiek finansinę, tiek administracinę už jų vaikų elgesį. Vis dėlto, nors ir nurodę turinčius reikšmės delinkventinių vaikų elgesiui veiksnius, tyrimo autoriai nagrinėja delinkventcijos problemas politiškai žvelgdami į ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje.

2004 m. buvo atliktas ir „14–19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą, mokymosi krypties pasirinkimo galimybės“ tyrimas. Šiame tyrime dalyvavo ir straipsnio autorė. Tyrėjams rūpėjo, be kitų klausimų, nustatyti, ar tai, kas deklaruojama švietimo dokumentuose, yra ir įgyvendinama.

Kai kurie tyrimo rezultatai:

– Tarpautinių ir Lietuvos bendrojo lavinimo bei profesinio mokymo dermę reglamentuojančių dokumentų analizė leidžia teigti, kad šalyje pradėta formuoti lanksti sistema, sudaranti prielaidas plėtoti mokinių pasirinkimą. Nauja, tačiau mokslininkų mažai tyrinėta, *technologinio ugdymo sritis gali būti mokinių, linkusių į praktinę veiklą, pasirinkimo erdvė.*

Technologinio ugdymo pasiūlos ir kokybės identifikavimas parodė, kad:

- daugiau nei pusė apklaustų mokinių *per savaitę dažniausiai turi vieną technologijų pamoką*, šešias technologijų pamokas per savaitę turi profesinių mokyklų mokiniai, toks technologijų pamokų skaičius numatytas pagal ugdymo planą;
- *mokyklose visai nėra arba yra nepakan-*

kamai šiuolaikinių technologijų mokymo priemonių, jų mokytojai negali pasigaminti (įvairių įrengimų, veikiančių modelių, filmų ir kt.) arba netinkama jų kokybė;

- *dauguma mokinių per technologijų pamokas turi galimybę naudotis mokomosiomis priemonėmis, tačiau kas dešimtas mokinys nurodo, kad šias priemones pamokose naudoja tik technologijų mokytojai;*
- *technologijų srities pamokose ryškėja dominuojantis mokytojo vaidmuo;*
- mokiniai per technologijų pamokas dažniausiai projektuoja gaminius, renka apie juos informaciją, tačiau rečiau praktiškai parenka (pažįsta) gaminių medžiagas ir juos gamina. Tai galima hipotetiškai paaiškinti *mokyklų turima nepakankama materialine baze (tiek medžiagų, tiek įrangos);*
- penktadalis apklaustų mokytojų *nėra susipažinę su ugdymo planu bei technologijų dalyko standartais, nežino, kurioje klasėje mokiniai gali pasirinkti technologijas;*
- mokiniai mažiau informuoti apie technologijų pasirinkimo galimybes, nei mano mokytojai;
- tiek mokiniai, tiek mokytojai *technologijų dalyką dažniausiai vertina iš vartotojo pozicijų;*
- vertindami veiksnius, kurie lemia technologinių programų pasiūlą jų mokykloje, *mokytojai pirmiausia įvardija mokyklos turimą bazę ir savo kompetenciją, o ne mokinių poreikius;*
- mokytojai dažnai neįvertina svarbiausių technologijų mokymosi motyvacijos veiksnių.
- *veiksnių, turinčių įtakos technologinių programų realizavimo kokybei, vertinimas parodė, kad ugdymo turinys mokytojams nėra prioritetinis.*

– Nustatyta, kad galimybės rinktis technologijų programą pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose (II ir III koncentruose) yra šios:

- mokiniai *supažindinti su keliomis technologijų programomis*, jiems buvo *paaiškinti technologijų mokymosi pranašumai ir tolesnio mokymosi galimybės*, prieš pasirenkant technologijų programą jie *supažindinti su mokymosi sąlygomis* – kabineto įranga;
- trys penktadaliai mokinių neturi *galimybės pasirinkti technologijų srities programų*;
- mokyklose mokiniams dažniausiai siūloma rinktis vieną technologijų programą;
- mokyklos mažai bendradarbiauja su mokinių tėvais priimant nepilnamečiams mokiniams atsakingus sprendimus, galinčius turėti tolesnių padarinių jiems renkantis profesiją, t. y. tolesnį gyvenimo kelią.

– Siekiant nustatyti mokinių, kurie renkasi technologijų mokymosi programas 11–12 klaseje ir kitas technologinio ugdymosi formas (papildomo ugdymo, projekcinio darbo ir kt.) dalį, nustatyta:

- dauguma *apklaustų mokinių technologijų gali mokytis tik bendruoju kursu*, kas dešimtas – išplėstiniu kursu;
- daugiau nei pusė respondentų žino arba dalyvauja *mokyklose esamuose ir su technologijomis susijusiuose būreliuose*. Tačiau penktadalis mokinių nežino arba mano, kad tokių būrelių jų mokyklose nėra;
- beveik pusė respondentų yra *renę ar dalyvavę kokiame nors projekte*.

– Pasirinkimo galimybių įvairovę / trūkumą skirtingose mokyklos pakopose lemia:

- technologijų srities programų *mokymosi pasiūla* mokyklose;
- mokyklų turima *materialinė bazė*;
- technologijų srities programų pasirinkimo motyvacija.

Taigi šio tyrimo išvados aiškiai parodo, kad mokyklose nepakankamai orientuojamasi į

moksleivių poreikių tenkinimą ir jų kompetencijų ugdymą, sudaryti galimybes jas ugdyti praktine veikla. Kartu neįgyvendinami ir lanksčiai ir kompetentingai ugdymo planai.

Taigi itin gabių, specialiųjų poreikių, linkusių į praktinę veiklą vaikų, delinkventų tyrimai patvirtina straipsnio autorės išsakytą teiginį, kad reikia kompleksinių, longitudinalių tyrimų, nes ugdymas yra daugiaaspektis reiškinys ir jame dalyvauja įvairūs ugdymo veikėjai.

Apibendrinant straipsnyje išsakytas mintis, galima teigti, jog nagrinėtų tyrimų metaanalizė rodo, kad juos atliekant:

- stokojama integralaus požiūrio į ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje. Dažnai tyrime, ypač jo išvadose, atsispindi segregacinis, o ne inkluzinis ugdymo pobūdis, o tai trukdo ugdymo, kaip visuminio reiškinio, analizei sisteminiu, procesiniu, situaciniu požiūriais;
- trūksta kompleksinių longitudinalių, ugdymo, kaip reiškinio, tyrimų įvairiais požiūriais: filosofiniu, psichologiniu, pedagoginiu, socializacijos, vadybiniu ir kitais;
- nagrinėjami tik tam tikri ugdymo aspektai, dažnai neįvertinamas kontekstualumas, daugiaaspektiškumas.
- pasigendama deklaruojamų ir įgyvendinamų ugdymo tikslų dermės – ugdymo realybėje ne visada orientuojamasi į vaiko prigimtinių galių sklaidą;
- nesiremiama holistiniu požiūriu į ugdymo sistemą – nenagrinėjama ugdymo tikslų, veikėjų, turinio, technologijų, kaip sistemos struktūrinių elementų, sąveika ir jos sąryšingumo su ugdymo rezultatais bei sistemos funkcionavimo ugdymo realybėje aspektai.

Taigi paauglių ugdymo tobulinimas bendrojo lavinimo mokykloje nagrinėtinas holistiškai, atliekant kompleksinius, longitudinalius tyrimus. Tai leistų suvokti ugdymo daugiaaspektiškumą ir integralumą bei šiuo kontekstu ieškoti jo optimizavimo trikdžių ir tobulinimo galimybių.

LITERATŪRA

1. Ramanauskaitė A., Laužackas R., Targamadžė V. (2004). 14–19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą, mokymosi krypties pasirinkimo galimybės. [Žiūrėta 2005-05-01]. Prieiga per internetą < http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Ataskaita_baig.doc>
2. Dobryninas A., Poviliūnas A., Tureikytė D. (2004). Delinkventai Lietuvos mokyklose. [Žiūrėta 2005-04-14]. Prieiga per internetą < http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/AtaskaitaDelinkventai.doc>
3. Barkauskaitė M., Vasiliauskas R., Rimkevičienė V. (2003). Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys. [Žiūrėta 2005-05-01]. Prieiga per internetą < http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/NMMP_ataskaita.doc>
4. Bagdonas A., Brazauskaitė A., Gevorgianienė V. (2003). Specialiųjų poreikių vaikų integravimo problemos. [Žiūrėta 2005-04-14]. Prieiga per internetą < http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/SPVIP_ataskaita.doc>
5. Narkevičienė B., Almonaitienė J., Janilionis V. (2002). Itin gabių vaikų ugdymo situacijos Lietuvoje analizė. [Žiūrėta 2005-05-01]. Prieiga per internetą < http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/Idalis_gabiu.doc>
6. Single Programming Document of Lithuania(2003). [Žiūrėta 2005-04-10]. Prieiga per internetą < http://www.smm.lt/es_parama/docs/bpd_2003_11_en.pdf>

ADOLESCENT EDUCATION IN THE SECONDARY SCHOOL RESEARCH ANALYSIS. RESEARCH UPGRADING GUIDELINES

Vilija Targamadžė

Summary

The problem approached in the article is highly significant both theoretically and practically. It is the problem of opportunities for adolescent education upgrading in the secondary school. The article draws the line behind the vast research carried out in this area and registers the steady tendency of the declining motivation in adolescent learning. The presence of impediments in the adolescent learning process is permanent.

The aim of the research is to provide adolescent education upgrading guidelines on the basis of the research data obtained in 2002–2005 carried out on

the auspices of the Ministry of Education and Science of the Republic of Lithuania.

The object of research – analysis of the adolescent education in the secondary school upgrading opportunities.

Research methods – literature review, empirical data analysis, model construction.

In the concluding part the emphasis falls on the necessity to approach the problem in a complex and longitudinal study and on the interaction of the elements of the educational system with the results of education and on the analysis of the function in the learning reality.

Įteikta 2005 05 07

Priimta 2005 06 30